

*Христина Федорич
(м. Острог, Україна)*

РОЛЬ МОТИВАЦІЇ У ФОРМУВАННІ ПРАВОПИСНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ

У статті висвітлено інформацію про роль мотивації під час вивчення правопису та формування правописної компетентності студентів. Пояснено поняття мотивації, зокрема й навчальної, розглянуто специфіку внутрішніх та зовнішніх мотивів, проаналізовано вступну, поточну та заключну мотивацію. Окрім того, описано види спрямованості, ознаки мотиваційної сфери і чинники, що впливають на формування навчальної мотивації. Також автор зацентрувала увагу на емоційно-вольових процесах як на формах життєдіяльності людини.

Ключові слова: *мотив, мотивація, навчальна мотивація, мотиваційна сфера, спрямованість, внутрішні та зовнішні мотиви, емоційно-вольові процеси, правописна компетентність.*

В статті представлена інформація о роли мотивации при изучении правописания и формировании правописной компетентности студентов. Объяснено понятие мотивации, в том числе и учебной, рассмотрено специфику внутренних и внешних мотивов, проанализировано вступительную, текущую и заключительную мотивацию. Кроме того, описано виды направленности, признаки мотивационной сферы и факторы, влияющие на формирование учебной мотивации. Также автор акцентировала внимание на эмоционально-волевых процессах как формах жизнедеятельности человека.

Ключевые слова: *мотив, мотивация, учебная мотивация, мотивационная сфера, направленность, внутренние и внешние мотивы, эмоционально-волевые процессы, правописная компетентность.*

This article covers the information on the role of motivation while

studying the orthography and formation of the orthographic competence of students. The author defines the notion of motivation, namely educational one, and studies the specifics of internal and external motives, analyzes introductory, current and final motivations. Furthermore, the author describes types of orientations, motivational sphere features and factors influencing formation of the educational motivation. In addition to that, the author highlights emotional and volitional processes as forms of person's vital activity.

Key words: *motive, motivation, educational motivation, motivational sphere, orientation, internal and external motives, emotional and volitional processes, orthographic competence.*

Грамотність писемного мовлення є не тільки показником знання мовних норм, але й свідченням високого загального рівня розвитку особистості. Проте формування правописної компетентності – непросте питання, що вимагає постійної роботи над удосконаленням методики вивчення цього розділу мовознавчої науки. Основним недоліком правописних умінь та навичок є їх безсистемність, що відображено у невмінні студента застосувати відоме правило у нових лінгвістичних умовах. Недостатня мотивація є, на нашу думку, однією з причин хаотичного вивчення правопису і неструктурованості знань, що зумовлює актуальність досліджуваної теми.

Питання психології мотивації висвітлено у працях А. Маслоу, З. Фрейда, Е. Фромма, К. Юнга та інших. Основні теоретичні постулати навчальної мотивації розроблено в дослідженнях А. Давидова, Г. Костюка, О. Леонтєва, С. Рубінштейна. Роль мотивації в навчальній діяльності описано у працях В. Климчука, В. Леонтєва, В. Моргуна та інших. Спроби проаналізувати зв'язок мотиваційної сфери та процес вивчення мови (дослідження О. Антончук, Н. Винокурової, М. Гончарової, О. Риженко) висвітлюють загальну картину з окремими поясненнями явищ. Тому,

перед собою ми ставимо завдання розкрити роль мотиваційної складової для опанування студентами правописних норм.

У процесі роботи з мовним матеріалом важливу роль відіграють процеси сприймання, уваги, пам'яті, мислення, мовлення та інші, зокрема ступінь їх активності, адже якість і кількість знань прямо пропорційно співвідносять із діяльністю студента на занятті та в позааудиторний час. Стимулювати навчання можна за допомогою переконливої мотивації та чітких аргументів.

Поняття мотивації містить сукупність факторів, механізмів, процесів, які спонукають до реальної або потенційної конкретно спрямованої активності. Стійкий і сильний науково-пізнавальний мотив сприяє тому, що особистість не відчуває потреби в зовнішніх стимулах, рівень її самостійності досить високий [8, с. 85].

Навчальна мотивація залежить від багатьох різного роду чинників: системи освіти в цілому та специфіки навчально-виховного процесу певного закладу, особливостей конкретного навчального предмета, суб'єкт-суб'єктних відносин викладача та студента, їх психолого-фізіологічних характеристик та інтелектуальних здібностей тощо. Саме тому навчальна діяльність студента є полімотивованою.

Окрім того, за домінуванням у діяльності та поведінці людини певного виду мотивації розрізняють три основні типи спрямованості: особиста спрямованість (спрямованість на себе), ділова спрямованість (спрямованість на завдання) та спрямованість на взаємодію.

Спрямованість на себе передбачає прагнення до особистої першості, престижу, ігнорування інтересів колег. Ділова спрямованість виражена у цікавості до самого процесу роботи, прагненні до пізнання, оволодінні певними навичками, уміннями. Для спрямованості на взаємодію характерні: потреба у спілкуванні, дружні стосунки між

членами колективу, інтерес до спільної діяльності.

Людям зі спрямованістю першого виду властиві: погана адаптація до екстремальних умов роботи; зайнятість собою і своїми почуттями, проблемами; необґрунтовані та поспішні висновки, припущення стосовно інших людей; нав'язування власних ідей. Особи з діловою спрямованістю допомагають окремим членам групи висловлювати їхні думки; підтримують групу для того, щоб вона досягла поставленої мети; легко їй доступно висловлюють власні міркування; починають керувати, коли йдеться про вибір завдань; не ухиляються від безпосереднього вирішення проблеми; добре адаптуються до змін у міжособистісних стосунках. Спрямованість на взаємні дії виражається в людей через уникнення безпосереднього вирішення проблеми; піддавання тискові групи; уникнення відповідальності, коли йдеться про вибір завдань; конформізм та відособленість [4, с. 373].

Вважаємо, що під час навчання задіяні всі три види спрямованості, але у кожного студента своя специфіка мотиваційної сфери. Загалом мотивація учіння – це система природних, соціальних і особистісних чинників, що спонукають до відвідування навчального закладу, виконання вимог учителів (викладачів), включення у процес навчання, до зусиль, необхідних для подолання труднощів, реалізації у процесі навчання власної схильності, до розвитку здібностей, до навчальної взаємодії тощо [6, с. 66].

Залежно від мотивів, які домінують, відбувається так званий перерозподіл навчального матеріалу, чим і можна пояснити ґрунтовні знання студента з одного предмета і низькі показники успішності з іншого. Потреба здобути освіту є загальною для всіх, але мотиви, що виконують функцію засобу задоволення, у кожного свої. Це можна пояснити й тим, що мотив має трикомпонентну структуру. Є. Ільїн виокремлює потребнісний блок, що включає

Теоретична і дидактична філологія. Випуск 17, 2014.

біологічні, соціальні потреби і повинності; блок внутрішнього фільтру, який містить у собі перевагу за зовнішніми та внутрішніми (інтереси та схильності) ознаками, декларований етичний контроль (ідеали, цінності, установки, переконання), недеklarований етичний контроль (рівень домагань), оцінку власних можливостей, оцінку свого стану в певний момент, облік умов досягнення своїх цілей, передбачення наслідків своїх дій, вчинків; цільовий блок, куди входять потребнісна мета, опредмечена дія і сам процес задоволення потреби [2, с. 109–112].

Є багато класифікацій навчальних мотивів, проте зосередимо увагу на дослідженні М. Матюгіної, яка виокремлює в мотивації учіння зовнішні та внутрішні мотиви (Таблиця 1).

Таблиця 1

НАВЧАЛЬНІ МОТИВИ				
Групи мотивів	Характеристика мотиву	Способи прояву	Мета навчання	Характер учіння
Зовнішні	Є засобом для задоволення ненавчальних потреб чи досягнення інших цілей	Проявляються у покаранні, погрозі, вимозі, матеріальному заохоченні чи винагороді, тиску групи, очікуванні майбутніх (не)гараздів тощо	Байдужа чи така, що відштовхує; знання та вміння є засобом досягнення інших основних цілей (уникнення неприємного, досягнення особистих успіхів, кар'єрний ріст, задоволення честолюбства)	Примусовий
Внутрішні	Стимулюють людину до учіння як до власної мети	Проявляються у зацікавленості в самих знаннях, допитливості, прагненні підвищити свій культурний та професійний рівень, потребі в активній та новій інформації, тобто в наявності пізнавального інтересу	Особистісно значима; учіння є самоцінною метою (учні отримують задоволення і від процесу, і від результату учіння: пізнання нового, набуття знань, умінь та навичок. На старших вікових етапах (починаючи з підліткового віку) – саморозвиток особистості)	Добровільний

Зовнішні мотиви учіння можуть бути досить потужним чинником успішності навчання, проте вони психологічно збіднюють сам його процес, перешкоджають використанню всіх його розвивальних ресурсів, а в серйозних випадках можуть спричинити деформацію особистісного розвитку. Збільшення ролі внутрішньої мотивації означає прогрес, а розвиток і велике значення зовнішньої мотивації – регрес мотивації учня [6, с. 66–67].

Проте доречно враховувати, що зовнішня мотивація перебуває в тісному взаємозв'язку із внутрішньою, особливо на початкових етапах роботи. У процесі знайомства з мовним матеріалом, усвідомлення запитань і завдань часто доводиться докладати зусиль для виконання значного обсягу роботи, яка не приносить особливого задоволення, оскільки ще не простежено чітких причинно-наслідкових зв'язків між процесом та його наслідками. Тільки після отримання позитивних результатів зовнішня мотивація перетворюється у внутрішню і виконує роль спонуки до подальшого вивчення та засвоєння правописних знань, вироблення відповідних умінь і навичок. Зрозуміло, що внутрішні мотиви є більш дієвими, тому й забезпечують кращу результативність у процесі набуття правописної компетентності.

Співвідносно з етапом навчання мотивація буває вступна, поточна та заключна. Вступна мотивація має на меті сконцентрувати увагу студентів, активізувати їх навчальну діяльність та викликати пізнавальний інтерес до подальшого вивчення предмета. Поточна мотивація спрямована на встановлення позитивних суб'єкт-суб'єктних відносин між педагогом і студентами, а також між самими студентами, на утримання рівня інтересу до виучуваного матеріалу та на вияв практичного використання останнього. Активна участь у процесі роботи, прийняття самостійних рішень є одним із найвагоміших чинників міцного засвоєння знань та вмінь

використати їх у подібній мовній ситуації. У заключній мотивації важелем впливу є результативність і перспектива подальшої роботи. Підсумковий етап «мотиваційної драбинки» полягає у відчутті успіху, який є однією з потреб, що мотивує людину, тому дуже важливо дати їй можливість відчутти успіх, причетність до нього [7, с. 172].

Для формування правописної компетентності такий поділ має тільки умовний характер, бо запорукою успішного засвоєння правопису є триєдина основа мотивації: чітко визначений початок є стимулом до активної діяльності, що має позитивний результат. Останній, своєю чергою, впливає на якісну оцінку виконаної роботи та мотивує студента до опрацювання іншого матеріалу. У навчанні процес мотивації є безперервним, оскільки засвоєння певного матеріалу є основою для викладання нового, а вивчення дисципліни – для викладання іншої дисципліни. Тобто мотивація не повинна завершуватись після проходження чергового відрізка навчання, а зберігатись і підсилюватись надалі. Отже, процес мотивації у навчанні має характер певного циклу, він повторюється на кожному навчальному відрізку на вищому рівні [5, с. 2].

Окрім того, для студентів велике значення має професійна мотивація, яка є безпосередньою реалізацією знань, умінь і навичок на практиці. Особливо актуальним цей факт є сьогодні, оскільки у зв'язку з високою конкуренцією на ринку праці та проблемою працевлаштування не всі студенти самостійно обирають професію або ж не до кінця усвідомлюють специфіку майбутньої діяльності.

Як наслідок, цілком логічним є акцент на таких ознаках мотиваційної сфери, як розвинутість, гнучкість та ієрархізованість. Перша характеризує якісну різноманітність мотиваційних факторів, друга описує рухливість зв'язків, що існують між різними рівнями організації мотиваційної сфери (між потребами й мотивами, мотивами і цілями, потребами і цілями), остання є характеристикою рангової упорядкованості

будови кожного окремо взятого рівня в організації мотиваційної сфери [9, с. 194–196].

Останній критерій мотиваційної сфери, на нашу думку, віддзеркалює порядок оволодіння правописною компетентністю: формування вмінь і навичок відбувається поступово, від вивчення елементарних правил до засвоєння цілої системи норм та відхилень від них. Навчальний матеріал має бути найбільш вдало дібраним за рівнем складності: надто складний матеріал взагалі залишиться поза увагою учня або студента, надто простий не викличе інтересу, так би мовити не спровокує внутрішньої мотивації до його опрацювання.

Під час засвоєння орфографічних норм і вироблення відповідних умінь важливими є логічність, певна алгоритмізованість тих чи інших правил, їх корелятивні зв'язки та принаймні умовна закономірність винятків. Тобто вся сукупність правописних норм повинна становити струнку систему, яка породжуватиме таку ж чітку структуру знань студента. Важливу роль, зокрема й мотиваційну, під час засвоєння правописних норм відіграє також чіткість термінологічного апарату, розуміння мовного явища чи факту співвідносно з правилом, що допомагає простежувати зв'язки й автоматизувати застосування теорії на практиці.

О. Антончук зазначає, що «для мотивування навчально-пізнавальної діяльності використовують такі методи: метод створення ситуації новизни навчального матеріалу; метод емоційно-морального стимулювання; метод зацікавлення; метод емоційного сплеску та заохочення; метод пізнавальних ігор; метод створення відчуття успіху в навчанні [1, с. 151]». Як бачимо, особливу увагу приділено емоційним реакціям як невід'ємній складовій успішного навчального процесу. Емоційно-вольові процеси тісно пов'язані з описаними вище зовнішніми та внутрішніми мотивами, тому розглянемо їх детальніше.

Емоція як загальна активна форма переживання

організмом своєї життєдіяльності або допомагає внутрішньо змотивувати власну діяльність (коли емоція позитивна), або ж уповільнює засвоєння вивчаного матеріалу (коли вона негативна). Вважають, що емоційні реакції сприяють переходу знань у переконання. Окрім того, зникає фактор знайомості (коли матеріал, що вивчається, знайомий і не викликає інтересу) та фактор звикання (виникає, коли навчальний матеріал викладається в стереотипній логічній послідовності).

З іншого боку, вагомим чинником людської діяльності є воля – психічний процес свідомої та цілеспрямованої регуляції людиною своєї діяльності та поведінки з метою досягнення поставлених цілей. У вольових діях людина здійснює власну свідому мету. Отже, воля є однією з найважливіших умов людської діяльності, оскільки виявляється у своєрідному зусиллі, у внутрішньому напруженні, яке відчуває людина, переборюючи внутрішні та зовнішні труднощі, у прагненні до дій або у стримуванні себе [3, с. 208].

Отже, переконлива мотивація відіграє важливу роль у формуванні правописної компетентності студентів, оскільки впливає на продуктивність навчально-виховного процесу та міцність засвоєння мовного матеріалу. Мотивація за етапами навчання найбільш результативна тоді, коли рух між початковою, поточною та заключною мотиваціями відбувається по замкненому колу і має причинно-наслідковий зв'язок. Відомо, що під час навчання правопису часто використовують алгоритми як ефективний засіб систематизації знань. Така ж чітка структура повинна бути і в самому навчальному матеріалі, у послідовності його засвоєння. Важливу роль також відіграють емоційно-вольові процеси, які через посередництво тісної взаємодії внутрішніх і зовнішніх мотивів прямо пропорційно співвідносні з рівнем грамотності людини.

Перспективним вважаємо дослідницький пошук методів і прийомів формування мотивації студентів під час навчання правопису та інших розділів мовознавчої науки, вивчення

факторів, які впливають на мотиваційну сферу студента в умовах сучасного освітнього процесу, детальне дослідження професійної мотивації студентів різних спеціальностей, що сприятиме підвищенню ефективності навчання та покращенню грамотності письма.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антончук О.М. Формування мотиваційного компонента пізнавальної діяльності учнів у навчанні орфографії / О.М. Антончук // Наукові записки. – Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2012. – Вип. 31. – Серія «Філологічна». – С. 151–153.
2. Ільїн Є.П. Мотивація і мотиви / Є.П. Ільїн ; [пер. з рос. мови, передмова та примітки Т.В. Тадеєвої]. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2013. – 512 с.
3. Максименко С.Д. Загальна психологія : [навч. посібник] / С.Д. Максименко, В.О. Соловієнко. – К. : МАУП, 2001. – 256 с.
4. Мірошніченко О.А. Роль спрямованості особистості в адаптації до порушень динаміки між організмом і середовищем / О.А. Мірошніченко // Український антарктичний журнал. – 2010–2011. – № 10–11. – С. 370–374.
5. Пантелеймоненко Ю.А. Педагогічні умови розвитку у студентів мотивації навчання [Електронний ресурс] / Ю.А. Пантелеймоненко, І.С. Тодорова. – Режим доступу до статті : <http://dspace.uccu.org.ua/bitstream/123456789/531/1.pdf>.
6. Психологічний довідник учителя : у 4 кн. / [упоряд. : В. Андрієвська ; заг. ред. Максименко С. – К. : Главник, 2005. – Кн. 2. – 112 с.
7. Пономаренко О. Визначення рейтингу чинників мотивації праці за допомогою модифікованої матриці / О. Пономаренко // Механізм регулювання економіки. –

2007. – № 1. – С. 171–181.

8. Чередник О. Активізація навчально-пізнавальної діяльності студентів / О. Чередник // Гуманізація навчально-виховного процесу : збірник наукових праць. – Слов'янськ : СДПУ, 2010. – Вип. L. – С. 83–91.
9. Шевандрин Н.И. Психодиагностика, коррекция и развитие личности / Н.И. Шевандрин. – М. : Гуманитарн. изд. центр ВЛАДОС, 1998. – 512 с.

*Стаття рекомендована до друку
доктором пед. наук, професором,
академіком АН ВШ України
Хомяком І.М.*

Стаття надійшла до редакції 4 лютого 2014 року

УДК 378 (83)

***Олександра Чебан
(м. Черкаси, Україна)***

МОДЕРНІЗАЦІЯ МАГІСТЕРСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ ВІТЧИЗНЯНИХ УЧИТЕЛІВ-ФІЛОЛОГІВ НА ОСНОВІ АМЕРИКАНСЬКОГО ДОСВІДУ

У статті пропонуються рекомендації щодо напрямів модернізації вітчизняної філологічної освіти магістерського рівня, які сформульовані у результаті вивчення особливостей підготовки магістрів-філологів у США. Розглядаються конкретні шляхи реалізації гнучкості, варіативності та індивідуалізації магістерських програм у рамках професіоналізації філологічної освіти, зокрема створення міждисциплінарних спеціальностей, розширення орієнтації освітніх